

№ 1 тақырып: «Сыбайлас жемқорлықтың түсінгі, құқықтық салдары»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, қылмыстық құқық бұзушылық, құқықтық салдары, жаупкершілік.

семинарды өткізу мақсаты: сыбайлас жемқорлық ұғымы, оның құқықтық салдары, оның жасалу себептері мен шарттары туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Сыбайлас жемқорлықтың түсінігі.
2. Сыбайлас жемқорлықтың құқықтық салдары.

1

“Сыбайлас-жемқорлық” сөзінің мағынасы “corruptio” деген латын сөзінен аударғанда «пара» дегенді білдіреді.

«Сыбайлас жемқорлық» сөзі (латын тілінен «corumper») көптеген мағынасы бар: бүлдіру, құлдырау, параға сатып алу, азғыру, тура жолдан тайдыру, притон, құбылмалылық, істі бұзу, күйреуге әкелу, бұрмалау, алдау, қорлау, ар-намысын таптау, «gumpere» көп мағыналы (бұзу, қирату, заңнан аттап өту, шартты бұзу) етістігімен қатар қолданылатын «со» қосымшасы сыбайлас жемқорлық – бұл бірнеше субъектілердің қатысуымен іс-қимыл жасау екенін көрсетеді.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашадағы № 410-V Заңы.

Сыбайлас жемқорлық – жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдарға теңестірілген адамдардың, лауазымды адамдардың өздерінің лауазымдық (қызметтік) өкілеттіктерін және соған байланысты мүмкіндіктерін жеке өзі немесе делдалдар арқылы жеке өзіне не үшінші тұлғаларға мүліктік (мүліктік емес) игіліктер мен артықшылықтар алу немесе табу мақсатында заңсыз пайдалануы, сол сияқты игіліктер мен артықшылықтарды беру арқылы осы адамдарды параға сатып алу.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат – сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтуға, қоғамның мемлекеттік органдар қызметіне сенімін арттыруға бағытталған құқықтық, әкімшілік және ұйымдастырушылық шаралар.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулер – сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған шектеулер;

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларының жүйесі:

- 1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингі; сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдауды;
- 2) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруды;
- 3) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес заңдық сараптама жүргізу кезінде сыбайлас жемқорлық сипаты бар нормаларды анықтауды;
- 4) сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарды қалыптастыруды және сақтауды;
- 5) қаржылық бақылауды;
- б) сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулерді;

- 7) мүдделер қақтығысын болғызбауды және шешуді;
- 8) кәсіпкерлік саласында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларын;
- 9) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды анықтауды, жолын кесуді, ашуды және тергеп-тексеруді;
- 10) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар туралы хабарлауды;
- 11) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың салдарларын жоюды;
- 12) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы ұлттық баяндаманы қалыптастыруды және жариялауды қамтиды.

2

Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 26 желтоқсандағы № 986 Жарлығы.

Сыбайлас жемқорлық мемлекеттік басқарудың тиімділігін, елдің инвестициялық тартымдылығын төмендететіні, әлеуметтік-экономикалық қарыштап дамуды тежейтіні баршаға мәлім.

Қазақстан мемлекеттік тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың тиімді, әлемдік стандарттарға сай институттары мен тетіктерін құру бағытымен мақсатты және кезең-кезеңмен жүріп келеді.

Біздің елімізде қазіргі заманғы сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнама жұмыс істеуде, оның негізі "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы" және "Мемлекеттік қызмет туралы" заңдар болып табылады, бірқатар бағдарламалық құжаттар іске асырылуда, мемлекеттік қызмет және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы функцияларды кешенді түрде іске асыратын арнайы уәкілетті орган құрылды, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет саласындағы халықаралық ынтымақтастық белсенді жүзеге асырылуда.

Сыбайлас жемқорлықтың даму тарихы ежелгі кезеңнен бастау алады. Атақты француз философы Шарль Луи Монтескье: «Көптеген ғасырлар тәжірибесі көрсеткендей, қолында билігі бар адам, қылмыс жасауға бейім тұрады және де тиісті шекке жетпейінше, сол бағытта әрекет жасай береді», - деп айтқан.

Сыбайлас жемқорлықтың даму тарихы ежелгі кезеңнен бастау алады. Атақты француз философы Шарль Луи Монтескье: «Көптеген ғасырлар тәжірибесі көрсеткендей, қолында билігі бар адам, қылмыс жасауға бейім тұрады және де тиісті шекке жетпейінше, сол бағытта әрекет жасай береді», - деп айтқан.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық

негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.

6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 2 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың даму тарихы»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, тарихи фактілер, қылмыстық құқық бұзушылық, жаза, заң.

семинарды өткізу мақсаты: сыбайлас жемқорлық көріністерінің тарихи фактілері, оның жасалғаны үшін жауапкершілік және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды дамыту туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Орта ғасырдағы сыбайлас жемқорлықпен күрес.
2. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасағаны үшін жауапкершілік.

1

Ежелгі дереккөздерді талдау сыбайлас жемқорлық мемлекеттік аппараттың туындауымен қатар пайда болған және әртүрлі тарихи даму кезеңінде барлық елдерге сол немесе өзге дәрежеде тән болды.

Сыбайлас жемқорлықтың пайда болуы алғашқы деректерінің бірі – Ежелгі Вавилон мұрағаттары (біздің эрамызға дейінгі XXIV екінші жартысы), кейіннен вавилон патшасы Хаммурапидің атақты заңдары (біздің эрамызға дейінгі XIX ғасыр).

Ежелгі құқық көздерінде сыбайлас жемқорлық іс-әрекеттер жасағаны үшін нақты жазалануы тиіс екені көрсетіледі: «§ 5. Егер судья істі талқылап, шешім шығарып, мөрі бар құжатты дайындаса, сосын өз шешімін өзгертсе, онда бұл судьяны шешімін өзгерткенін әшкерелеген жөн және осы істегі талап сомасын жиырма есе етіп төлеуі тиіс, одан бөлек жиналыста оны судьялар орынтағынан қуылуы тиіс және ол орнына қайтып келіп, сотта судьялармен бірлесіп отырмауы тиіс. § 6. Егер адам құдайдың затын ұрлап алса, ол адам өлтірілуі керек, сонымен қатар оның қолынан ұрланған затты қабылдаған адам да өлтірілуі тиіс».

Ежелгі Үндістанда біздің эрамызға дейінгі II ғасыр мен біздің эрамыздағы II ғасыр арасында брахман мектептерінің бірі құрастырған Ману Заңдары ежелгі үнді құқығының ескерткішін, брахманизмнің діни және этикалық догматтарына сәйкес үндістердің жеке және қоғамдық өміріндегі мінез-құлқын реттейтін нұсқаулар мен ережелердің жинағы білдіреді, сонымен қатар мемлекетті басқару және сот өндірісі бойынша өсиеттерді қамтиды.

Заңдар судья шенеуніктерін «сот өндірісінің қағидаларын басшылыққа алуға» шақырды және «әділетсіз шешім шығарып, аспанға қол жеткізуді білдіретін мәңгілік рахаттан айырылуға болатынын» есте сақтауды ескертеді. Сыбайлас жемқорлық туралы кең ауқымды мәліметтер антик дәуірінің мұрасында кездеседі. Ежелгі грек ойшылдары Платон мен Аристотель өз жұмыстарында бірнеше рет билікті асыра пайдалану мен паракорлықтың қоғамның экономикалық, саяси және рухани өміріне күйретуші және бұзушылықпалы туралы ескерткен, пайдакүнемдік – мемлекеттік басқаруда жол

берілмейтін, сыбайлас жемқорлықтың себептері деп атаған.

Аристотель «Саясат» деген еңбегінде сыбайлас жемқорлықты мемлекетті күйретуге әкелмесе де, азғындауына әкелетін маңызды фактор деп атап көрсеткен. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті Аристотель мемлекеттік тұрақтылықты қамтамасыз етудің негізі деп санаған: «Кез келген мемлекеттік құрылыста ең бастысы – бұл заңдар және қалған тәртіп арқылы істі лауазымды адамның пайда таба алмайтындай етіп құру керек».

Кейіннен Гегель былай деп атап көрсетті: «Афинада әрбір азаматтың қандай қаражатқа өмір сүретіні жөнінде есеп беруге міндеттейтін заң болған, ал қазіргі кезде бұнда ешкімнің шаруасы болмауы тиіс дейді». Рим құқығында «сыбайлас жемқорлық» заң нысанын иеленді. Бұған мысал ретінде рим құқығының жиынтығын – XII кестелер Заңын (біздің эрамызға дейінгі V ғасыр, латынша *leges duodecim tabularum*) келтіреміз, онда «*corrumpere*» термині соттағы жауап беруді ақшаға алмастыру немесе судьяны параға сатып алу деген мағынада пайдаланылады: «Сот ісін жүргізу кезінде (істі талқылау үшін) тағайындалған және осы іс бойынша ақша сомасын алған деп айыпталған судья немесе делдалды өлім жазасына кесетін заң қаулысын қатал деп есептейсің бе?».

Орта ғасыр кезеңінде «сыбайлас жемқорлық» ұғымы шіркеулік, канондық мәнді иеленіп, «азғыру», «шайтанның азғыруы» және «күнә» ретінде теологиялық бағытта болды. Латын сөзі «*corruptibilitas*» адамның баянсыздығын, бұзылуға бейімделуін білдіреді. Католицизм дін оқуындағы сыбайлас жемқорлық күнәһарлықтың көрінісіне айналды. Италия ойшылы мен саясаткері Н. Макиавелли (1469-1527 жж.) еңбектерінде сыбайлас жемқорлықты пайымдауға маңызды серпін берілген. Өзінің «Билеуші» атты еңбегінде (1513 ж.) ол сыбайлас жемқорлықты «жария мүмкіндіктерді жеке басының мүддесіне қарай пайдалану» ретінде анықтады, сыбайлас жемқорлықты алдын ала қиын анықталатын, бірақ жеңіл емделетін, ал ол асқынып кеткенде, анықталуы оңай, бірақ емделуі қиын аурумен салыстырған.

Ағылшын мемлекеттік қайраткері және философы Т. Гоббс (1588– 1679 жж.) «Левиафан» атты еңбегінде (1651 ж.) былай деп жазады: «Өз байлығына былыққан адамдар қылмыстарды батыл жасай береді, себебі олар мемлекеттік әділетпен сыбайласу арқылы жазадан қашып құтыламын немесе ақшаға не басқа да сыйақы түрімен кешірім аламын деп үміттенеді». Гоббс бойынша сыбайлас жемқорлық «барлық уақытта да және кез келген қызықтырып азғындау кезінде барлық заңдарға деген жек көрушілік туындайтын тамыр». XVII ғасырдың ортасында жасалған осы тұжырым XXI ғасырда да өзекті болмақ. Неміс философы М. Вебер (1864-1920 жж.) сыбайлас жемқорлық туралы ұғымның дамуына өз үлесін қосты. «Саясат міндет және кәсіп ретінде» (1919 ж.) еңбегінде ғалым саясаттан өзінің кәсібін және міндетін жасаудың екі тәсілін бөліп көрсетті: «не саясат «үшін» өмір сүру, не саясат «есебінен» өмір сүру... Саясат «есебінен» кәсіп ретінде оны тұрақты табыс көзіне айналдыру тырысатындар, ал саясат «үшін» өзге мақсатты көздейтіндер өмір сүреді». Вебер парақорлық пен сыбайлас жемқорлық орта ғасыр қоғамына тән әкімшілік аппараттың ажырамас қасиеті деп санады.

тарихшылар біздің эрамызға дейінгі XXIV ғасырға – шенеуніктердің тарапынан асыра сілтеушіліктің жолын кесу мен сыбайлас жемқорлық іс-әрекеттер үшін жауапкершілік белгілейтін мемлекеттік аппарат реформасын ұйымдастырған шумер билеушісі Урукагиннің уақытына жатқызылады.

Осылайша, шамамен төрт мыңжылдық бұрын Ежелгі Вавилонда парақорлық үшін жауапкершіліктің болғанын Хаммурапи патшаның заңдары, сондай-ақ египет фараондарының заңдары көрсетеді. Сыбайлас жемқорлық Рим империясы тұсында да нақты айқындалған, ол XII кесте Заңдарында көрініс тапты. Рим империясының құлдырау себептерінің бірі – сыбайлас жемқорлық болған. Сол кезеңде мемлекеттік орындарда, мемлекеттік лауазымдарға тағайындау кезінде парақорлық жайлаған.

Мемлекеттік басқару өнері бойынша ежелгі үнді «Артхашастра» трактатында (біздің эрамызға дейінгі IV ғасыр) патша алдында тұрған маңызды міндет қазынаны тонауға қарсы күрес болып табылады деп атап көрсетілген. Трактатта қазынаны тонаудың 40 тәсілі санап көрсетілген және айлакер шенеуніктердің айласынан гөрі аспандағы ұшатын құстың жолын болжау оңай, ал бұл қазіргі заман үшін де. Қазынаны тонауға қарсы күрестің негізгі құралы – аңду болды.

Сыбайлас жемқорлық туралы шығыс өркениетінде де айтылған. эль-Фараби шенеуніктер өз лауазымдарына қабілеттеріне қарай орналасуы қажет деп санаған. XII ғасырдағы Қытайдың саяси қайраткері Ванг Анши сыбайлас жемқорлықтың негізгі себептерінің бірі ретінде нашар заңнама мен нашар шенеуніктер деп көрсеткен.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық

негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.

6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 3 тақырып: «Қазақстан Республикасында болып жатқан сыбайлас жемқорлық қарсы саясаты»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, қылмыстық құқық бұзушылық, стратегия, саясат.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың негізгі ережелері туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Қазақстан Республикасының қалыптасу басында сыбайлас жемқорлық көріністері.
2. Қазақстан Республикасының 2022-2026 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы туралы Тұжырымдамасы.

1

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат – сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтуға, қоғамның мемлекеттік органдар қызметіне сенімін арттыруға бағытталған құқықтық, әкімшілік және ұйымдастырушылық шаралар және осы Заңға сәйкес өзге де шаралар.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет сыбайлас жемқорлыққа қарсы сананың феномені болып табылады. Сондықтан бұл параграфта сыбайлас жемқорлыққа қарсы сананың феноменін қарастырамыз.

Қоғамдық сананың әртүрлі нысандары бар, олардың көмегімен адамдар оларды қоршаған табиғатты, қоғам мен өздерін сезінеді. Моральдық (адамгершілік) саяси, құқықтық, эстетикалық, діни сана болып бөлінеді.

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана» ұғымы қоғамдық сананың барлық нысандарын қамтиды. Бұл интегративті ұғым, себебі ол өзіне әртүрлі ғылым саласынан ақпаратты сіңіреді, әртүрлі оқу пәндерінде зерделенеді және ол туралы білімді тұжырымдауда зерттелетін құбылысты түсінудің жаңа деңгейіне шығады.

Осылайша, сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана қоғамдық сананың өзге де нысандарымен тікелей өзара байланыста болады және қоғамдық санаға тән барлық қасиеттер және сипаттамаларды меңгереді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана – бұл адамдардың сыбайлас жемқорлыққа әлеуметтік зұлымдық ретіндегі қатынасын білдіретін ұғымдар, теориялар, түсініктер мен сезімдердің, көзқарастар мен эмоциялардың жиынтығы. Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңында мүдделер қақтығысы «жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың, оларға теңестірілген адамдардың, лауазымды адамдардың жеке мүдделері мен олардың лауазымдық өкілеттіктері арасындағы қайшылық, мұндай жағдайда осы аталған адамдардың жеке мүдделері олардың өздерінің лауазымдық өкілеттіктерін тиісінше орындамауына әкеп соғуы мүмкін» деп айқындалады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы сананың ерекшелігі оның барлық көрінісінде мүдделер қақтығысына жағымсыз, төзбеушілік қатынастың призмасы арқылы өмірлік болмысты көрсетеді, содан кейін жаңғыртады. Ол жалпыға міндетті мінез-құлық нормаларын белгілеуді талап етеді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана адамгершілік және адамгершілікке жат қылықты, құқықтық және құқықтық емес, заңды және заңсыздықтың шегін көрсетіп береді. Ол сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез- құлықты қамтамасыз ету үшін моральдық-адамгершілік, идеологиялық, құқықтық шараларды талап етеді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы санаға нысандандыру, белгілілік пен кесімділік тән. Сондай-ақ моральдық және құқықтық міндеттерді орындауға қатаң бақылау талабы тән.

2

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы сананың рөлі оның танымдық, реттеуші, бағалаушылық, болжамдық функцияларында көрінеді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы сананың танымдық функциясы (гносеологиялық) әлеуметтік зұлымдық ретінде сыбайлас жемқорлық туралы білімді жинақтау және оның негізінде адамдар арасындағы қатынастар әлемін одан әрі пайымдау мүмкіндігінен тұрады. Реттеуші функциясы. Белгілі бір жағдайларда сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана құндылықты бағдарлар арқылы қоғамдық қатынастардың реттеушісі болады. Осы реттеудің нәтижесі – сыбайлас жемқорлық бұзушылықтарға нөлдік төзімділік болады.

Бағалау функциясы өмірлік тәжірибе мен практика негізінде әлеуметтік өмірдің әртүрлі жағы мен құбылыстарына тұлғаның белгілі бір эмоционалдық қатынасынан көрінеді. Моральдық және құқықтық нормалар, моральдық-құқықтық жүйенің басқа элементтері бағалау объектісіне айналады. Бағалау функциясы тұлғаның сыбайлас жемқорлыққа қатынасын айқындайды. Оның көмегімен моральға және этикалық кодекске, құқық пен заңнамаға, құқық қорғау органдарына, азаматтық қоғамға, борышқа, айналасындағылар мен өзінің де сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез- құлықна деген қатынас бағаланады.

Болжамдық функция моральдық-құқықтық жүйенің болашақтағы жай-күйін, қоғамдағы адамдардың мінез-құлқын көре білу мүмкіндігінен тұрады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет, сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана сияқты рухани мәдениеттің интегративті нысаны болып табылады.

Мәдениеттің, сонымен қатар адам санасындай басымдықтары да бар, әлеуметтік деп айқындалатын барлығының қалыптасуы мен дамуында атқаратын рөлі де бар.

Ақиқатты игеру тәсілі ретінде мәдениет – жекелеген бағалау, нормалар емес, олардың жиынтығы, сомасы емес, керісінше тұтастық ретінде алынған құндылықты элементтер. Мәдениет сана феномені ретінде тұтастықты білдіреді. Мәдениет – пассивті, қажетсіз, жүзеге аспаған білім, білік, сенімдер емес. Ол өзіндік процесті, ішкі қызметті білдіреді, оның негізінде өзара іс-қимыл, өзара өту және білім, білік-дағдының, тұлғаның құзыретінің, оның сенімінің, ақпараттық, сезімдік және күш- жігер компоненттерінің түйісу жатыр.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 4 тақырып:

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың субъектілері»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, іс-қимыл, субъектілер, өкілеттіктер.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың субъектілерінің міндеттерін және өкілеттіктерін туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың субъектілерінің міндеттері.
2. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың субъектілерінің өкілеттіктері.

1

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл субъектілеріне:

- 1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган;
- 2) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың өзге де субъектілері: мемлекеттік органдар, квазимемлекеттік сектор субъектілері, қоғамдық бірлестіктер, сондай-ақ өзге де жеке және заңды тұлғалар жатады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган – өз өкілеттіктері шегінде Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты іске асыру және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласын үйлестіру жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы орталық атқарушы орган; оның ведомствосы, аумақтық бөлімшелері;

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет – сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органның сыбайлас жемқорлық қылмыстардың алдын алуға, анықтауға, жолын кесуге, ашуға және тергеп-тексеруге бағытталған қызметті жүзеге асыратын жедел-тергеу бөлімшелері.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметтің қызметкерлері өздерінің қызметтік міндеттерін орындау кезінде "Құқық қорғау қызметі туралы" Қазақстан Республикасының Заңында және Қазақстан Республикасының өзге де заңнамалық актілерінде белгіленген өкілеттіктерге ие болады.

2

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган

мынадай функцияларды:

1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы нормативтік құқықтық базаны жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірлеуді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен өз құзыреті шегінде нормативтік-құқықтық актілер қабылдауды;

2) осы Заңға сәйкес, мемлекеттік органдар, ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметінде сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауды;

3) Қазақстан Республикасы Үкіметінің қарауына мемлекеттік органдар, ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметінде сыбайлас жемқорлықтың туындау себептері мен жағдайларын барынша азайту және жою жөнінде ұсынымдар енгізуді;

4) жыл сайын Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы ұлттық баяндаманы Қазақстан Республикасының Президентіне ұсынуды;

4-1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты қалыптастыруды және үйлестіруді, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды барынша азайту мәселелерінде мемлекеттік органдардың, ұйымдардың қызметін үйлестіруді;

4-2) сыбайлас жемқорлық деңгейін бағалауды және мемлекеттік және жеке секторлардағы сыбайлас жемқорлық деңгейін айқындау үшін қажетті әлеуметтік зерттеулер жүргізуді;

5) сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін сыртқы талдау нәтижелері бойынша шығарылған, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөніндегі ұсынымдарды мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің орындауын мониторингтеуді;

6) сыбайлас жемқорлық қылмыстар туралы қылмыстық істер бойынша тәркіленген және қылмыстық жолмен алынған қаражатқа сатып алынған мүліктің өткізілуіне мониторингті жүзеге асырып, оны мемлекет кірісіне айналдыру туралы ақпаратты әдетте кейіннен жариялауды;

7) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың оң тәжірибесін зерделеуді және таратуды;

8) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру саласында білім беру бағдарламаларын жетілдіру жөнінде ұсыныстар тұжырымдауды;

9) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруға бағытталған, сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру мен тәрбиелеу, ақпараттық және түсіндіру қызметі, мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты орындау бойынша білім беру бағдарламаларын іске асыруда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл субъектілеріне жәрдемдесуді және әдістемелік көмек көрсетуді;

10) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган қызметінің негізгі бағыттары бойынша басқа да мемлекеттік органдармен, жеке және заңды тұлғалармен өзара іс-қимыл жасауды;

11) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша халықаралық шарттардың жобаларын дайындауға қатысуды, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша шет мемлекеттердің тиісті органдарымен өзара іс-қимыл жасауды, өз өкілеттіктері шегінде халықаралық

ұйымдардың қызметіне қатысуды;

12) Қазақстан Республикасының заңдарымен, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің актілерімен жүктелген өзге де функцияларды жүзеге асырады.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 5 тақырып:

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және жұртшылықтың сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға қатысуы»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, қызмет, функция, қоғамдық бақылау.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет және жұртшылықтың сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға қатысуы туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл Агентігінің қызметі.
2. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қоғамдық бақылауының мағынасы.

1

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган өзіне жүктелген функцияларды орындау кезінде:

1) мемлекеттік органдардан, ұйымдардан, квазимемлекеттік сектор субъектілерінен және лауазымды адамдардан Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен ақпарат пен материалдарды сұратады;

2) Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнамасын бұзушылықтар анықталған жағдайда, оларды жою бойынша заңнамалық тәртіппен белгіленген шараларды қабылдайды;

3) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингті жүргізу тәртібін айқындайды;

3-1) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексінде белгіленген тәртіппен әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы хаттамалар толтырады және істерді қарайды; Қазақстан

Республикасының заңдарымен, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің актілерімен жүктелген өзге де құқықтарды жүзеге асырады.

2

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органның сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметі өз өкілеттіктері шегінде:

1) сыбайлас жемқорлық қылмыстар бойынша жедел-ізвестіру және тергеу қызметінің практикасына, сотқа дейінгі тергеп-тексеруге талдау жүргізуге;

2) іс жүргізудегі қылмыстық істер бойынша шақырту бойынша келуден жалтарған адамдарды күштеп әкелуге;

3) Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік заңнамасына және (немесе) Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасына сәйкес, құжаттарды, тауарларды, заттарды немесе өзге де мүлікті алып қоюға немесе алуды жүргізуге;

4) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген тәртіппен уақытша ұстау изоляторларын, тергеу изоляторларын пайдалануға;

5) мемлекеттік органдарға, ұйымдарға және оларда басқарушылық функцияларды орындайтын адамдарға Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік заңнамасында белгіленген тәртіппен, мән-жайларды немесе заңды басқа да бұзушылықтарды жою жөнінде шаралар қабылдау туралы ұсынулар енгізуге;

6) алып тасталды - ҚР 06.04.2016 № 484-V Заңымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі);

7) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда, уәкілетті органдар мен лауазымды адамдардан ревизиялар, салықтық және басқа да тексерулер, аудит және бағалау жүргізуді талап етуге;

8) сыбайлас жемқорлық қылмыстарға қарсы күрестің нысандары мен әдістерін жетілдіруге, жедел-ізвестіру қызметінің стратегиясы мен тактикасын айқындауға, оның тиімділігін арттыру жөніндегі шараларды әзірлеуге және іске асыруға;

9) өзіне жүктелген міндеттерді шешуді қамтамасыз ететін ақпараттық жүйелерді Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес құруға және пайдалануға, сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында зерттеуді, заңнамада белгіленген тәртіппен әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді ұйымдастыруға;

10) ұстап алынған және күзетпен ұсталатын адамдарды айдауылмен алып жүруге;

11) Қазақстан Республикасының заңдарымен, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің актілерімен жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыруға құқылы.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды өз құзыреті шегінде барлық мемлекеттік органдар, ұйымдар, квазимемлекеттік сектор субъектілері мен лауазымды адамдар жүргізуге міндетті.

Мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің басшылары бағынысты қызметкерлердің сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу жөніндегі лауазымдық міндеттерін орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін Қазақстан

Республикасының заңдарына сәйкес тәртіптік жауаптылықта болады. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды анықтауды, жолын кесуді, ашуды, тергеп-тексеруді және алдын алуды және оларды жасауға кінәлі адамдарды жауапқа тартуды өзі құзыреті шегінде прокуратура, ұлттық қауіпсіздік, ішкі істер, әскери полиция органдары, экономикалық тергеп-тексеру қызметі, Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметі жүзеге асырады.

Жеке тұлғалар, қоғамдық бірлестіктер және өзге де заңды тұлғалар сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл кезінде мынадай шаралар қолданады өздеріне мәлім болған сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасау фактілері туралы Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен хабарлайды;

1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша заңнама мен құқық қолдану практикасын жетілдіру жөнінде ұсыныстар енгізеді;

2) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруға қатысады;

3) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдық басқа да субъектілерімен және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органмен өзара іс-қимылды жүзеге асырады;

4) мемлекеттік органдардан сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі қызмет туралы ақпаратты Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен сұратады және алады;

5) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша зерттеулер, оның ішінде ғылыми және әлеуметтік зерттеулер жүргізеді;

б) бұқаралық ақпарат құралдарында түсіндіру жұмыстарын жүргізеді және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша әлеуметтік маңызды іс-шаралар ұйымдастырады.

Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық туралы ақпаратқа ие адам өзі қызметкері болып табылатын мемлекеттік органның не ұйымның басшылығына не сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органға хабар береді. Мемлекеттік органның, ұйымның басшылығы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар туралы келіп түскен хабарлама бойынша заңға сәйкес шаралар қолдануға міндетті.

Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық фактісі туралы хабарлаған немесе сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға өзгеше түрде жәрдем көрсететін адам мемлекет қорғауында болады және Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген тәртіппен көтермеленеді.

Осы тармақтың ережелері сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық фактісі туралы көрінеу жалған ақпаратты хабарлаған адамдарға қолданылмайды, олар заңға сәйкес жауапты болады. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға жәрдем көрсететін адам туралы ақпарат мемлекеттік құпия болып табылады және заңда белгіленген тәртіппен ұсынылады. Көрсетілген ақпаратты жария ету заңда белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы

редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.

2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.

3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.

4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.

5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.

6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 6 тақырып: «Сыбайлас жемқорлық қылмыстық құқық бұзушылықтарының түрлері және оларды жасаған үшін жазалары»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, қылмыстық, қылмыскер, жаза, жауапкершілік.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлық қылмыстық құқық бұзушылықтарының түрлері және оларды жасаған үшін жазалары туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Сыбайлас жемқорлық қылмыстық құқық бұзушылықтардың түрлері.
2. Сыбайлас жемқорлық қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаған үшін жауапкершілік.

1

Сыбайлас жемқорлық билікті және онымен байланысты мүмкіндіктерді мемлекет, бүкіл қоғамның мүддесі үшін емес, жекелеген адамдардың немесе адамдар тобының мүддесі үшін пайда мен артықшылық көру мақсатында пайдалануды көздейді. Сыбайлас жемқорлықтың ең қауіпті нысандары қылмыс ретінде сараланады.

Қолданыстағы ҚР Қылмыстық кодексінде сыбайлас жемқорлық қылмысқа 21 қылмыс құрамы жатқызылған, Қылмыстық кодекстің 1997 жылғы редакциясында 17 құрамы болды. 15-тарауда «Мемлекеттік қызмет және мемлекеттік басқару мүдделеріне қарсы сыбайлас жемқорлық және өзге де қылмыстар» 11 қылмыс құрамының 9-ы сыбайлас жемқорлыққа жатқызылған. Бұл тарауда сыбайлас жемқорлық қылмысқа ҚР ҚК-нің 363- бабында «Лауазымды адамның өкілеттіктерін иемденіп алу» және 371- бабында «Салғырттық» көзделген қылмыстар жатқызылмайды. 6-тарауда «Меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» сыбайлас жемқорлыққа екі қылмыс жатқызылған: 1) сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иеленіп алу немесе талан-таражға салу (ҚР ҚК 189-бабының 1-бөлігі 2-тармағы); 2) алаяқтық (ҚР ҚК 190-бабының 3-бөлігі 2-тармағы). Екі жағдайда да сыбайлас жемқорлық қылмыс құрамы үшін: «мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адам не оған теңестірілген адам не лауазымды адам не жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адам жасаған алаяқтық, егер ол өзінің қызмет бабын пайдалануымен ұштасса» деген міндетті саралау белгісі

бар.

8-тарау «Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар» алты сыбайлас жемқорлық қылмыс құрамын қамтиды: 1) жалған кәсіпкерлік (ҚР ҚК 215-бабының 2-бөлігі 3-тармағы); 2) іс жүзінде жұмыстар орындалмай, қызметтер көрсетілмей, тауарлар тиіп-жөнелтілмей шот-фактура жазу бойынша әрекеттер жасау (ҚР ҚК 216-бабы 2-бөлігі 4-тармағы); 3) қаржылық (инвестициялық) пирамиданы құру және оған басшылық ету (ҚР ҚК 217-бабы 3-бөлігі 1-тармағы); 4) Қылмыстық жолмен алынған ақшаны және (немесе) өзге мүлікті заңдастыру (жылыстату) (ҚР ҚК 218-бабы 3-бөлігі 1-тармағы); 5) экономикалық контрабанда (ҚР ҚК 209-бабы 3-бөлігі 1-тармағы); 6) рейдерлік (ҚР ҚК 249-бабы 3-бөлігі 2-тармағы). Барлық жағдайларда да сыбайлас жемқорлық қылмыс құрамы үшін:

«мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адам не оған теңестірілген адам не лауазымды адам не жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адам жасаған алаяқтық, егер ол өзінің қызмет бабын пайдалануымен ұштасса» деген міндетті саралау белгісі бар.

11-тарауда «Халық денсаулығына және имандылыққа қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» сыбайлас жемқорлыққа бір қылмыс жатқызылған: «мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамның не оған теңестірілген адамның заңсыз ойын бизнесін ұйымдастыруы, егер ол өзінің қызмет бабын пайдалануымен, жеңілдіктермен артықшылықтар берумен ұштасса» (ҚР ҚК 307-бабы 3-бөлігі 3-тармағы). 16-тарауда «Әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар» сыбайлас жемқорлыққа үш қылмыс жатқызылған: 1) билікті теріс пайдалану; 2) билікті асыра пайдалану; 3) биліктің әрекетсіздігі (ҚР ҚК 450, 451-баптары, 452-баптың 2-бөлігі 2-тармағы).

2

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 3-бабы 3-тармағы сыбайлас жемқорлық қылмыстардың толық тізбесін айқындайды. Парақорлықтың жалпы сипаттамасы. Сыбайлас жемқорлық – бұл жеке мақсаттарда пайда көру үшін мемлекеттік билікті асыра пайдалану. Сыбайлас жемқорлықтың мұндай анықтамасы БҰҰ Бас ассамблеясы 1979 жылы 17 желтоқсанда қабылдаған құқықтық тәртіпті сақтау бойынша лауазымды тұлғалардың мінез-құлық Кодексінде қамтылған.

Парақорлық сыбайлас жемқорлықтың қауіпті және көп тараған көріністерінің бірі болып табылады. ҚР ҚК 366-бабының 1-бөлігіне сәйкес, пара алудың объективтік жағы мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамның не оған теңестірілген адамның немесе жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адамның не лауазымды адамның, сол сияқты шет мемлекеттің немесе халықаралық ұйымның лауазымды адамының пара берушінің немесе оның өкілі болған адамдардың пайдасына жасаған әрекеттері (әрекетсіздігі) үшін, егер мұндай әрекеттер (әрекетсіздік) осы адамның қызметтік өкілеттіктеріне кіретін болса не ол лауазымдық жағдайына байланысты осындай әрекеттерге (әрекетсіздікке) ықпал жасай алатын болса, сол сияқты жалпы қамқорлығы немесе жол берушілігі үшін өзіне немесе басқа адамдарға ақша, бағалы қағаздар, өзге мүлік, мүлікке құқық немесе мүлік сипатындағы пайда түрінде жеке өзі немесе делдал арқылы пара алуы болып

табылады.

Қарастырылатын қылмыстың объектісі қалыпты, заңмен регламенттелген мемлекеттік билік қызметі және онымен байланысты мемлекеттік қызмет және мемлекеттік басқару мүдделері болып табылады. Қосымша объект – азаматтар мен ұйымдардың заңды мүдделері. Пара алу түрлері: ашық (шамамен 75 % қолдан қолға немесе делдал арқылы) және жасырылған (25%-ға жуығы заңды іс-әрекеттер сияқты, қарызын қайтару, құмар ойындар және т.б.).

Қорқытып алу тәсілдері: 1) пара берушінің заңды мүдделеріне зиян келтіре алатын іс-әрекеттерді жасау қаупін төндіріп, пара талап ету; 2) оның құқықпен қорғалатын мүдделері үшін зиянды салдарын болдырмау мақсатында ол пара беруге мәжбүр болатын жағдайда соңғының әдейі жеткізуі (рұқсат құжаттарын, виза және және т.б. беруді әдейі созу, қалысқалу).

Пара беруші өзінің заңды мүдделерін қорғап, пара беруге мәжбүр болған жағдайда, яғни пара беруге мәжбүрлеу белгісі болған жағдайда жауапкершіліктен босатылады.

Параның айтарлықтай мөлшері ҚР ҚК 366-бабының 2-бөлігіне сәйкес, елуден үш мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі ақша сомасын құрайды, бұл параның алпыс еселенген сомасы мөлшерінде айыппұл салуды не үш жылдан жеті жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруды көздейді. (ҚР ҚК 1997 жылғы редакциясында айтарлықтай мөлшер қарастырылмаған). Аталған баптың 3-бөлігінде параның ірі мөлшері үш мыңнан он мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі ақша сомасын құрайды, бұл параның жетпіс еселенген сомасы мөлшерінде айыппұл салуды не жеті жылдан он екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруды көздейді.

ҚР ҚК 366-бабының 4-бөлігіне сәйкес, аса ірі пара он мың айлық есептік көрсеткіштен жоғары ақша сомасын құрайды, бұл параның сексен еселенген сомасы мөлшерінде айыппұл салуды не он жылдан он бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруды көздейді.

Айыппұл мөлшері тек сыбайлас жемқорлық қылмыстар бойынша ғана емес, жалпы бүкіл Кодекс бойынша ұлғайды, соған қарай жаза түрлері де өзгерді. ҚР ҚК 366-бабының 1-бөлігінде орташа ауырлықтағы қылмысқа жататын пара алғаны үшін мүлкі тәркіленіп, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыра отырып, параның елу еселенген сомасы мөлшерінде айыппұл салуға не бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Дәл осы іс- әрекет бойынша ҚР ҚК 2014 жылғы 31 желтоқсанға дейін қолданыста болған 1997 жылғы редакциясында, жеті жүзден екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салу, не бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу, не бес жылға дейінгі мерзімге белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айырып, мүлкі тәркіленіп немесе онсыз нақ сол мерзімге бас бостандығынан айыру көзделген. Қолданыстағы кодексте бас бостандығын шектеу жазалау шарасы ретінде көрсетілмеген, мүлікті тәркілеу және белгілі бір лауазымдарға орналасуға өмір бойы тыйым салу міндетті сипатқа ие.

Алдыңғы 1997 жылғы ҚР ҚК-де айыппұл тек 311-баптың 1-бөлігінде көрсетілсе, 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданыстағы ҚР ҚК-де айыппұл 366-баптың барлық бөліктерінде қарастырылған. Сонымен, ҚР ҚК-нің 366-бабы 4-бөлігі бойынша аса ауыр қылмысқа жататын қылмыс үшін, яғни

қылмыстық топ құрамында немесе аса ірі мөлшерде жасалса пара алғаны үшін параның сексен еселенген сомасы мөлшерінде айыппұл салуға не он жылдан он бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. 2015 жылы ҚР Табиғи монополияларды реттеу агенттігінің бұрынғы басшысына қатысты, ҚР ҚК-нің 366-бабы 4-бөлігі бойынша айыппұл түрінде жаза бас бостандығынан айырудың баламасы ретінде қолданылды және 1 миллиард 100 миллион теңгеден аса соманы құрады.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды және оларға ұқсас қылмыстарды шектеу. Белгілі бір қылмыстың басқа да қылмыстармен ортақ белгілері әрқашан болады. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды дұрыс ажырату, оларды өзге де ұқсас қылмыстардан ажырата білу, іс-әрекетті саралау, тиісінше, жазалау шарасы мен оның мөлшерін таңдау үшін маңызды болып табылады.

Пара алу (ҚР ҚК 366-бабы) және лауазымдық өкілеттіктерді теріс пайдалану (ҚР ҚК 361-бабы), көбіне сәйкес келеді: 1) сол бір объектіге байланысты; 2) тек тікелей ниетпен жасалады; 3) оларда бірыңғай субъект – мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілетті тұлға, оған теңестірілген, немесе лауазымды адам. Бірақ, сонымен қатар осы құрамдарының елеулі айырмашылықтары да бар: 1) теріс пайдалану құрамы материалдық (салдары қажет), ал пара алу құрамы формальды (алған сәттен бастап, пара берушінің пайдасына қатысты оның іс-әрекетіне немесе салдарына қарамастан); 2) лауазымды теріс пайдалану тек өз құзыреті шегінде (өз құқықтары мен міндеттері шеңберінде), парада заңсыз іс-әрекеттер (әрекетсіздік) немесе ықпал ету болуы мүмкін.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 7 тақырып: «Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шаралары»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, алдын алу шарасы, мониторинг, бақылау.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шаралары туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шаралары.
2. Сыбайлас жемқорлықты мониторингі.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларының жүйесі:

- 1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингті;
- 2) сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдауды;
- 3) сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруды;
- 3-1) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес нормативтік құқықтық актілердің жобаларына сыбайлас жемқорлыққа қарсы ғылыми сараптама жүргізуді; Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес заңдық сараптама жүргізу кезінде сыбайлас жемқорлық сипаты бар нормаларды анықтауды; сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарды қалыптастыруды жәнесақтауды;
- 4) қаржылық бақылауды;
- 5) сыбайлас жемқорлыққа қарсы шектеулерді;
- 6) мүдделер қақтығысын болғызбауды және шешуді;
- 7) кәсіпкерлік саласында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шараларын;
- 8) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды анықтауды, жолын кесуді, ашуды және тергеп-тексеруді;
- 9) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар туралы хабарлауды;
- 10) сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың салдарларын жоюды;
- 11) сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы ұлттық баяндаманы қалыптастыруды және жариялауды қамтиды.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг – сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл субъектілерінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың тиімділігіне, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы құқық қолдану практикасының жай-күйіне, сондай-ақ қоғамның сыбайлас жемқорлық деңгейін қабылдауы мен бағалауына қатысты ақпаратты жинау, өңдеу, жинақтап-қорыту, талдау және бағалау жөніндегі қызметі.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингтің мақсаты – сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы құқық қолдану практикасын бағалау болып табылады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингтің дереккөздері – құқықтық статистика мен жеке және заңды тұлғалардың өтініштері, үкіметтік емес және халықаралық ұйымдардың мәліметтері, әлеуметтік сұрау жүргізу деректері мен бұқаралық ақпарат құралдарындағы жарияланымдар, сондай-ақ заңмен тыйым салынбаған өзге де ақпарат көздері болып табылады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторингтің нәтижелері сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне талдау жүргізу, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруға бағытталған шараларды жетілдіру үшін негіз болып табылуы мүмкін.

Осы баптың ережелері арнаулы мемлекеттік органдардың қызметіне қолданылмайды.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау (ішкі және сыртқы) – сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және зерделеу. Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін сыртқы талдауды Қазақстан Республикасының Үкіметі Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігімен келісу бойынша айқындайтын тәртіппен сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган

мынадай бағыттар:

1) мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметін қозғайтын нормативтік құқықтық актілердегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау;

2) мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ұйымдық-басқарушылық қызметінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау бойынша жүзеге асырады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне сыртқы талдау жүргізуге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың өзге де субъектілерінің мамандарын және (немесе) сарапшыларын тартуға құқылы. Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін сыртқы талдау нәтижелері бойынша мемлекеттік органдар, ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілері сыбайлас жемқорлықтың туындау себептері мен жағдайларын жою жөнінде шаралар қабылдайды.

Келесі салалардағы қатынастарға:

- 1) прокуратура жүзеге асыратын жоғары қадағалауға;
- 2) қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі іс жүргізуге;
- 3) әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізуге;
- 4) сот төрелігіне;
- 5) жедел-іздістіру қызметіне;
- 6) қылмыстық-атқару қызметіне;
- 7) Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиялар туралы заңнамасының талаптарының сақталуын бақылауға қолданылмайды. Осы ережелері арнаулы мемлекеттік органдардың қызметіне қолданылмайды.

Мемлекеттік органдар, ұйымдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілері сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдауды жүзеге асырады, оның нәтижелері бойынша сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөнінде шаралар қабылдайды.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау жүргізудің үлгілік тәртібін сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті орган айқындайды.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 8 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Сингапур тәжірибесі»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, мемлекет, іс-қимыл, шаралар, тәжірибе.
семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Сингапур тәжірибесін туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Сингапур мемлекетінде болып жатқан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат.
2. Сингапур мемлекетінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы қатысты қылмыстық заңнамасы.

1

Мемлекеттік қазынадан парақорлық пен ұрлау Сингапур Республикасының 1965 жылы тәуелсіздік алған кезінен бастап күрделі мәселесі болды.

Алайда жана көшбасшы Ли Куан Юдің арқасында Сингапурдағы жемқорлық сияқты мәселе жедел және тиімді шешілді. Және қазір ел әлемдегі биліктің жемқор болуының ең төменгі деңгейінің бірін мақтан тұтуы мүмкін. шенеуніктерді алмастыруы енгізілді;

төмен тұрған шенеуніктерді жоғары тұрған шенеуніктерді тексерудің ашықтығы қамтамасыз етілді;

жоспарланғандардың орнына кенеттен тексеру жүйесі енгізілді; тәуелсіз БАҚ жұмысын көтермелеу қамтамасыз етілді;

заң бұзушылық фактілері туралы хабарлайтын азаматтармен өзара іс-қимыл жүйесі жолға қойылған.

Сонымен қатар, шенеуніктердің жалақысы артты, бұл билік органдарына үздік мамандарды жұмысқа тартуға және елде кәсіби қамтамасыз етілген мемлекеттік қызметшілердің құрылымын қалыптастыруға мүмкіндік берді. Қазіргі уақытта шенеуніктің жалақысы жеке корпорация қызметкерінің дәрежесі бойынша онымен салыстырылатын табыстың 2/3 құрайды.

Осылайша мемлекеттік органдардың қызметкерлері парақорлыққа деген уәждемені жоғалтты.

Қазіргі уақытта параға барлық сыйлықтар немесе көрсетілген қызметтер үшін сыйақы теңестіріледі. Бұл ретте тараптардың әрқайсысы өз үлесін көтереді деген өте маңызды. Осындай қылмыстағы көше үшін айыппұл сомасы 100 000\$, ал аса ауыр жағдайларда – бес жылға дейін бас бостандығынан айыруға жетуі мүмкін.

Мемлекеттік қызметшілер жыл сайын өздерінің борыштарының жоқтығы туралы арнайы декларация беруге міндетті.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.

4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 9 тақырып:

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Грузия тәжірибесі»

"Transparency International" сыбайлас жемқорлықты түйсіну индексіне сәйкес 2014 жылы Грузия әлемнің 174 мемлекетінің арасында 50 орынды, 2004 жылы 85 орынды иеленді.

2010 жылдың қазан айында халықаралық республикалық институт полицияның сенім деңгейін 84% - ға белгіледі (салыстыру үшін, 2003 жылы тек 5% - ды ғана құраған). Сенімнің мұндай жоғары деңгейі көптеген факторларға негізделген, оның ішінде жеке құрамның ар-намысы мен әдептілігі, қылмыстарды тіркеу тәртібінің түбегейлі өзгеруі.

ІІМ реформалары. Реформалардың басынан бері 2004 жылы полиция мен жол инспекторларының штаты 85% - ға жаңартылып, бірнеше есеге қысқарды. Сыбайлас жемқорлыққа қатысы бар барлық қызметкерлер жұмыстан босатылды, олардың көпшілігі түрме мерзімін алды. Полицияны танымал ету бағдарламасы енгізілді. Құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне жаңа имидж жасады, онда полиция қызметкерлері әрқашан жол беріп, сыпайы және күлімсіреп сөйлейді. Жүргізілген реформалардың нәтижесінде Грузиядағы полицейлер ақша алмайды. Барлық деректер базасын электрондық жасады. Құжаттарды табу оңай болды. Айыппұлды қатаң жаза бастады. Бұзушылықтарды жолдарында азайды.

Барлық мемлекеттік қызметтер үшін "бірыңғай терезе қағидатын" құру. Яғни, кез келген құжаттарды алу, неке қию және бұзу, фирма мен т. б. ашуға болады. Мұндай мекемелерде 300-ге жуық түрлі қызметтер жинақталған, және азаматтарға басқа мемлекеттік құрылымдардың табалдырығын жабуға тура келмейді. Әділет үйінде 15 минут ішінде баланың тууын тіркеуден бастап, шетелдіктер үшін визамен, тұруға ықтиярхат немесе жерге актімен аяқталатын кез келген құжатты алуға болады.

Өзгерістер жүргізуші куәлігін алу процедурасына да қатысты болды. Грузияда медициналық тексеру тоқтатылды: дәрігерлердің барлық келуі енгізілетін жалпы база бар. Техникалық байқау да жоқ – бұл рәсім пара алушылар үшін автомобильшілерге қарағанда пайдалы деп шешті. Құқық емтихандарды тапсырып, барлығы 35 доллар баж салығын төлеп алуға болады (2011 жылғы деректер). Барлық осы процедуралармен ІІМ сервистік агенттігі айналысады, ол тәулігіне 24 сағат мерекесіз және демалыссыз жұмыс істейді. Автокөлікті тіркеу рәсімі 15 минутты алады, соның ішінде нөмірді таңдау және кез келген банктің өкілінде 40 доллар төлеу.

Грузиялық үкімет шенеуніктердің жалақысын көтеруді сыбайлас жемқорлықпен күрестің маңызды аспектісі деп санайды, себебі қызметкердің уәждемесі осыған тікелей байланысты. Полициядағы, содан кейін барлық мемлекеттік аппараттағы жалақы реформа жылдарында 15-40 есе өсті.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мақсатында Грузияда қатаңшаралар енгізілді. Мысалы, сыбайлас жемқорлық қылмыс фактісі бойынша ғана емес, пара талап ететін немесе ұсынатын адамдар үшін де қылмыстық жаза. Сонымен қатар, шенеунік өзінің мүлкін қандай жолмен алғандығын түсіндіруі тиіс деген кінәлілік презумпциясы пайда болды.

Мемлекеттік аппаратқа кадрлар қабылдау меритократия қағидаты бойынша жүзеге асырылды (адамдар бір-біріне ешқандай қатысы жоқ, туыстық байланыстары жоқ, бір университетте оқымаған және т.б.).

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 10 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Қытайжәне Жапония мемлекеттерінің тәжірибесі»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, мемлекет, іс-қимыл, шаралар, тәжірибе.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Қытай және Жапония мемлекеттерінің тәжірибесін туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Қытай және Жапония мемлекеттерінде болып жатқан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат.
2. Қытай және Жапония мемлекеттерінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы қатысты қылмыстық заңнамасы.

624 ж. б.з. – Тан династиясының кодексі.

Си Цзиньпиннің келуі: парақорлықпен соғыстың басталуы.

Барлық кезеңде мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатын 16 жыл ішінде ең жоғары жаза алды 10 мың адамнан астам.

ҚХР Қылмыстық кодексіне сәйкес, егер шенеуніктердің заңсыз кірісінің сомасы 100 мың юаннан асса, онда бұл үшін 10 және одан да көп жыл мерзімге қамау мерзімі, тіпті өмір бойына дейін қарастырылады. Бірақ егер " мән-жайлар әсіресе ауыр " болса, онда бүкіл мүлкін тәркілеумен өлім жазасы шығарылады.

Қытайда теледидардан пара алушылардың атуын көрсету-тұрақты іс. ҚХР-да өлім үкімін орындау көпшілік алдында жарияланады, бірақ ол

қоғамдық орындарда жүзеге асырылмайды. Бұл ату немесе инъекция арқылы жүреді, палаттың рөлін халық қарулы полициясы атқарады.

2018 жылғы Transparency International рейтингі бойынша Жапония 180 елдің ішінде 20-орынға ие болды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылда Жапония жұртшылығын тәрбиелеу маңызды рөл атқарады. Жапондықтар үшін жемқорлық-бұл қорқынышты зұлым. Жапон тілінде сөз сыбайлас жемқорлық лас жұмыс ретінде аударылады. Егер жапонды сыбайлас жемқорлық деп тапса, онда ол үшін бұл оның бүкіл отбасына түсетін үлкен ұят.

Конституцияның 15-бабына сәйкес "жеке мүдделерден бас тарту — міне шенеуніктердің жолы". Қатардағы жапоншы үшін қазіргі заманғы әлеуметтік сауалнамалар көрсетіп отырғандай, жеке әл-ауқатты жақсарту үшін емес, мемлекеттің байытылуы үшін жұмыс істеу маңызды әрі құнды.

Жапонияның Қылмыстық кодексінің 197-бабына сәйкес пара алғаны, талап еткені немесе алдын ала алғаны үшін 7 жылға дейінгі мерзімге күш-жігерімен бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген.

Жапонияда "мемлекеттік қызметшілердің этикасы туралы" заң әрекет етеді, ол қызметкерлердің кәсіби қызметіне қатысы бар кәсіпкерлерден сыйлықтар мен қызмет көрсетулерді алуға тыйым салулар мен шектеулерді қамтитын нақты ережелерді белгілейді және осы Ережелер мен нормалардың сақталуын бақылаудың қатаң тәртібін айқындайды.

Кадр саясаты-Жапониядағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің басты бағыттарының бірі. Мемлекеттік әкімшілік ету мұнда меритократия негізінде салынған және қызметке бағытталған. Жапон шенеуніктеріне лайықты еңбек ақы төлеуге кепілдік берілді.

Жапон қызметкерлері жеке сектор жұмысшыларымен салыстырғанда материалдық тұрғыдан қысым жасамайды. Персонал істері жөніндегі кеңес жыл сайын Парламентке және Үкіметке еңбекақы төлеудегі ұлттық үрдістер туралы баяндайды. Жеке секторда еңбекақы төлеудің елеулі өсуі анықталған жағдайда персонал істері жөніндегі кеңес парламент әдетте бекітетін мемлекеттік қызметшілер жалақысының тиісті өзгеруі мен деңгейі туралы ұсыныстар енгізуге міндетті.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 11 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың АҚШ және Канада мемлекеттерінің тәжірибесі»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, мемлекет, іс-қимыл, шаралар, тәжірибе.
семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың АҚШ және Канада мемлекеттерінің тәжірибесін туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. АҚШ және Канада мемлекеттерінде болып жатқан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат.
2. АҚШ және Канада мемлекеттерінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы қатысты қылмыстық заңнамасы.

Американдық зерттеушілер сыбайлас жемқорлық проблемаларын осы құбылысты саяси қайраткерлердің, мемлекеттік аппарат қызметкерлерінің, бизнесмендердің және басқа да адамдардың өздерінің ресми міндеттерін және мемлекеттік функцияларын жеке отбасылық немесе топтық мүдделері үшін өзінің мәртебесін байыту және арттыру мақсатында орындаудан жалтаруы ретінде анықтайды. АҚШ-та өткен екі жүзжылдықта сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға және жолын кесуге бағытталған жеткілікті тиімді жүйе құрылды. Сенат комитеттері мен АҚШ Конгресінің өкілдер палаталары, Үкіметтегі этика комитеті жұмыс істейді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі басты үйлестіруші ведомство Әділет министрлігі болып табылады. Лунеев в. В. Коррупция / Ашық саясат. 1997. №1. С. 41. Лауазымды тұлғалар өз іс-әрекеттерінде мемлекеттік биліктің үш тармағының әрқайсысы үшін арнайы әзірленген мінез-құлықтың этикалық нормаларын басшылыққа алуға міндетті. Мәселен, атқарушы билік органдарының қызметкерлері үшін бұл "үкіметтік қызмет этикасы Кодексі", оның нормаларын ел Президентінің атынан АҚШ-тың Мемлекеттік хатшысы белгілеуге құқылы.

Атқарушы билік органдарының жүйесіне кіретін әрбір ведомствоның арнайы тағайындалған қызметкері бар, оған ведомствоның ішінде лауазымды тұлғалардың этика нормаларын сақтауын үйлестіру және бақылау және осы ведомствоның АҚШ Бас бақылау-қаржы басқармасымен және үкіметтегі этика жөніндегі басқармасымен іскерлік байланысты жүзеге асыру қажет. Мемлекет лауазымды адамдардың қаржылық жағдайын бақылауда ұстауы үшін олардың кірістерін, мүлкін, міндеттемелерін тіркеудің заңға негізделген жүйесі қажет, бұл ретте, қажет болған жағдайда, тіркеу нәтижелері қоғам үшін ашық болуы тиіс. Сондықтан сыбайлас жемқорлықтың алдын алу және жолын кесу үшін Үкіметтегі әдеп туралы заңнама биліктің барлық үш тармағының лауазымды тұлғаларын өзінің қаржылық жай-күйі және онда болып жатқан өзгерістер туралы тиісті мемлекеттік органдарға үнемі қаржылық декларацияларды беріп отыруға міндеттейді. "Мемлекеттік мекемелердегі сыбайлас жемқорлық" қызметтік міндеттерін орындауына байланысты жария лауазымды адамдардың жасаған қылмыстарын болжайтынына қарамастан, заңда көзделген ережелер лауазымды адамдардың заңда көзделген кейбір ерекшеліктерді ескере отырып, өзінің жұбайына (зайыбына) және оның асырауындағы басқа да отбасы мүшелеріне қатысты да осындай ақпарат беруін талап етеді.

АҚШ-та сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мен жолын кесуде Федералды тергеу бюросы ерекше орын алды, сонымен қатар сыбайлас жемқорлықтың алдын алу және қылмыскерлерді жазалау шараларына

прокуратура, полиция, сот да қатысады. Құқықтық тәртіп органдары "свистундар" туралы заңды белсенді қолданады, оған сәйкес фирманың, кәсіпорынның немесе ұйымның кез келген қызметкері әділет Министрлігіне өзіне белгілі сыбайлас жемқорлық фактілері туралы хабарлай алады және тәртіп бұзушыға салынған залалдың немесе айыппұлдың орнын толтыру бойынша соманың бір бөлігін ала алады. Қараңыз: сол жерде.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте заң шығарушы, атқарушы және сот биліктері арасында құзыреттерді қатаң бөлу бар. Конгресс тиісті заңдарды әзірлейді және қабылдайды және олардың орындалуын қадағалауды жүзеге асырады. Оның екі палатасы да сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті қоса алғанда, мемлекеттік шығыстарға бюджет қаражатын бөлу немесе шектеу жолымен атқарушы биліктің қызметіне әсер етудің күшті тетіктеріне ие. Мемлекеттік қызмет жүйесіндегі құқық бұзушылықтарды бақылауды Конгресс оның палаталарының тұрақты және арнайы комитеттері арқылы жүзеге асырады. Сыбайлас жемқорлық мәселелерімен Әдеп жөніндегі арнайы Сенат Комитеті және Өкілдер палатасы лауазымды тұлғаларының қызметтік мінез-құлық стандарттары жөніндегі Комитет айналысады.

Канаданың тәжірибесіне жүгінсек, осы елде мемлекеттік аппаратты сыбайлас жемқорлық процесіне қарсы іс-қимыл жасауға бағытталған нормалар жүйесі, оның ішінде мемлекеттік қызметшілердің өз жеке мүдделерін қызметтік міндеттерге қайшы келмеу және материалдық және ең маңыздысы нақты Мемлекеттік орган мен жалпы мемлекетке моральдық залал келтірмеу үшін егжей-тегжейлі регламенттеу жолымен жасалғанын атап өту қажет. Осыған байланысты 1985 ж. Канадада өз қызметтік міндеттері мен жеке мүдделері арасында жанжал туындаған жағдайда барлық мемлекеттік қызметшілер басшылыққа алуға міндетті мінез-құлық ережелері бар кодекс қабылданды. Заң шығарушының ойынша, аталған Ережелердің мақсаты - "қоғамның мемлекеттік аппаратқа деген сенімін және оның қызметкерлерінің адалдығына сенімін арттыру". Бұдан басқа, Ереже жоғарыда аталған қылмыстардың алдын алуға, мемлекеттік қызметте және ол қалдырылғаннан кейін "мүдделер қақтығысы" бөлігінде барлық мемлекеттік қызметшілердің мінез-құлығының нақты нормаларын белгілеуге, "қоғам мүддесінде туындаған жағдайда олардың туындау және шешу мүмкіндігін барынша азайтуға" бағытталған. Комисаров В. С. сыбайлас жемқорлыққа қатысты мәселелерді талқылау / Мемлекет және құқық 1993. №2.

Жоғарыда айтылғандарды түйіндеп келе, АҚШ пен Канаданың мемлекеттік аппараттағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға бағытталған заңнамасы әкімшілік кодекстерді және "мүдделер қақтығысына" жол бермейтін, мемлекеттік ресурстарды тиісінше пайдалануды қамтамасыз ететін және мемлекеттік аппарат қызметкерлері арасында кәсіпқойлық пен адалдықтың ең жоғары деңгейіне қол жеткізуді талап ететін мінез-құлықтың этикалық нормаларын қамтитынын атап өту қажет. АҚШ пен Канаданың мемлекеттік аппаратында сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мен жолын кесудің тиімді әдістері:

а) қатысуға тыйым салу немесе шектеу қою

лауазымды адамдардың ресми іс-шараларда оларға қатысты тікелей немесе

жанама қаржылық мүдделілік;

б) қатысуға тыйым салу немесе шектеу қою
болып табылатын іс-шараларда лауазымды адамдардың жеке тұлғалар
тарапынан қаржылық мүдделілік
заңды тұлғалардың немесе осы лауазымды адамдар жұмысқа тұру туралы
келіссөздер жүргізеді;

в) бұрынғы әскери қызметшілердің қызметіне шектеу қою

егер олар жеке немесе жеке мүдделерді білдірсе, үкімет ведомствосы
немесе олар

бұрын жұмыс істеген, мұндай шектеулер осындай лауазымды
адамдардың өздері жасаған істерге қатысуына тыйым салуды қамтуы мүмкін.
бұрын өзі темекі шегетін, сондай-ақ оларды қорғауға тыйым салынған өзінің
үкіметтік ведомствоға әсерін заңсыз пайдалану арқылы жеке
мүдделерді қорғау

немесе олар бұрын жұмыс істеген министрлік, сол сияқты құпия ақпаратты
пайдалану сияқты

немесе мемлекеттік билік органдарындағы бұрынғы қызметте ресми
функцияларды орындау барысында алынатын ақпарат;

г) білім алуға тыйым салулар мен шектеулер қою сыйлықтар мен басқа да
игіліктер;

д) мемлекеттік мүлік пен ресурстарды заңсыз пайдалануға шектеу
белгілеу;

жеке мүддесінде және басқалар.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.
4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 12 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-имылдың Ұлыбританияның тәжірибесі»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, мемлекет, іс-қимыл, шаралар,
тәжірибе.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы
іс-қимылдың Ұлыбританияның тәжірибесін туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Ұлыбританияда болып жатқан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат.
2. Ұлыбританияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы қатысты қылмыстық

заңнамасы.

Ұлыбританияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнамасы әлемдегі ең "ілгері" болып саналады. Ұлыбританияның сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі 2015 жылы 81(167 елден 10-шы орын).

2010 жылы "параларға қарсы іс-қимыл туралы" заң қабылданды (The Bribery Act 2010). Ірі Алаяқтықпен күрес жөніндегі корольдік Британдық қызмет (SFO).

Компания компанияға қатысы бар бірде-бір тұлға пара беру немесе алу фактісі туралы білмеген жағдайда да, немесе мұндай факті мүлдем болмаған жағдайда да кінәлі деп танылуы мүмкін. Бұл тиісті "сыбайлас жемқорлыққа қарсы рәсімді" пайдаланбау фактісінің өзі қылмыстық ниеттің болуына немесе болмауына қарамастан, тиісті іс қозғауға алып келетінін білдіреді. Рәсімдер параларға қарсы күрес жөніндегі ішкі кодекстерді қабылдауды және "сыбайлас жемқорлыққа қарсы комиссарлар» лауазымдарын құруды қамтуы мүмкін. Яғни, іс шын мәнінде, кез келген компанияға қарсы қозғалуы мүмкін және оның өкілдеріне кінәсіздігін өзі дәлелдеуге тура келеді.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарына экстерриториалдық қағидат қолданылады. Британ соты, егер қылмысты (әрекетті немесе әрекетсіздікті) әлемнің кез келген мемлекетінде Ұлыбританияның азаматы немесе коммерциялық ұйымы немесе британдық теңіз маңындағы аумақтардың азаматы немесе коммерциялық ұйымы, Біріккен Корольдіктің және оның теңіз маңындағы аумақтардың аумағында тұратын тұлға және Британияда немесе теңіз маңындағы аумақтарда бизнес жасайтын кез келген компания жасаса, олардың көпшілігі (мысалы, аса ірі Британдық Виргин аралдары) ірі халықаралық файмақтар болып табылса, іс жүргізуді бастауы мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарына экстерриториалдық қағидат қолданылады. Британ соты, егер қылмысты (әрекетті немесе әрекетсіздікті) әлемнің кез келген мемлекетінде Ұлыбританияның азаматы немесе коммерциялық ұйымы немесе британдық теңіз маңындағы аумақтардың азаматы немесе коммерциялық ұйымы, Біріккен Корольдіктің және оның теңіз маңындағы аумақтардың аумағында тұратын тұлға және Британияда немесе теңіз маңындағы аумақтарда бизнес жасайтын кез келген компания жасаса, олардың көпшілігі (мысалы, аса ірі Британдық Виргин аралдары) ірі халықаралық офшорлық аймақтар болып табылса, іс жүргізуді бастауы мүмкін.

Ұлыбританиядағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің маңызды бағыттарының бірі парламенттік бақылау болып табылады. Бұл ретте заң шығарушылардың неғұрлым тиімді және кеңінен қолданылатын құралдары Парламент комитеттерінің депутаттық сауалдары мен баяндамалары болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Пименов Н.А. Обеспечение противодействия коррупции. – М., 2018. – 238 с.
3. Годунов И.В. Противодействие коррупции. – Учебник. – М., 2019. – 730 с.

4. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
5. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
6. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 13 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Финляндия мемлекетінің тәжірибесі»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, мемлекет, іс-қимыл, шаралар, тәжірибе.
семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Финляндия мемлекетінің тәжірибесін туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Финляндияда болып жатқан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат.
2. Финляндияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы қатысты қылмыстық заңнамасы.

Финляндия сыбайлас жемқорлық жоқ басқа елдер арасында үшінші орында. Финляндияда арнайы бағдарламалар және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңдар жоқ. Финляндияда сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі арнайы орган жоқ Финндарда сән-салтанатқа тарту жоқ. Салтанат-бұл дегенераттарға арналған ортағасырлық шығыс ойын-сауық. Алтын унитазға тек дегенерат қана болады.

Финндар өз отбасын өз халқының басқа өкілдерінің есебінен байыту - өз халқына жеккөрушілік екенін біледі. Сондықтан тек ұрықтар ғана түседі.

Финдер бюджеттік (яғни халықтық) қаражатты "тарқатты" деп атаған-бұл өз балалары мен немерелеріне жеккөрушілік, өйткені оларға осы жолдармен жүріп, осы мектептерде білім алу. Өз балалары мен немерелерін жек көру тек зиян.

Финндар ұры - әрқашан қорқақ екеніне сенімді. Ол айыптауды және әділ өтемді қорқыныш өмір сүреді. Мұндай адам еркін бола алмайды. Мұндай адам халықтан қорқады.

Финн өз балаларын "орналастыру" - бұл оларға өте зиян. Егер адам өзі жете алмаса немесе ең болмағанда заңды түрде мұраға кіре алмаса, Білім және өз табыстары арқылы оған жаман болады. Өз балаларына болашақ мәселесін тек ақымақ қоя алады.

лауазымды тұлға, егер қызмет уақытында әрекет ету кезеңінде ол сыйлық немесе басқа да пайда беруге келіссе, пара алғаны үшін де жазаланады.

Бизнес саласындағы сыбайлас жемқорлық қызметі Финляндияның Қылмыстық кодексінің 30-тарауында (7 және 8-бөлімдер) өз реттеуін табады. Жеке ұйым пара фактісіне кінәлі деп танылуы мүмкін және сот үкімі күшіне енгеннен кейін мөлшері 850 мың еуроға дейін жетуі мүмкін айыппұл төлеуге міндетті (Финляндия Қылмыстық кодексінің 9-тарауы). Пара беруге немесе пара беруге оқталуға кінәлі деп танылған тұлға Финляндияда бизнес жүргізуге ресми мүмкіндігінен айырылуы мүмкін (1059/1985 бизнестегі операцияларға тыйым салу туралы Заң). Кәсіпкерлік ортада сыбайлас жемқорлыққа

байланысты істердің саны аз, аталған бағыт бойынша заң тәжірибесінің елеулі көлемі әлі жоқ екенін ескере отырып.

Негізгі әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
3. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
4. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 14 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Ресей Федерациясының тәжірибесі»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, мемлекет, іс-қимыл, шаралар, тәжірибе.
семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың Ресей Федерациясының тәжірибесін туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. Ресейде болып жатқан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат.
2. Ресей Федерациясының сыбайлас жемқорлыққа қарсы қатысты қылмыстық заңнамасы.

Қабылдау индексіне сәйкес, қазір сыбайлас жемқорлық көрсеткіштері бойынша Ресей үшінші әлем елдерінің жанында 149 орында тұр. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің маңызды элементі табыс туралы мәліметтер беру болып табылады. Заң бойынша азаматтар үміткер орналасуға бірқатар мемлекеттік қызмет лауазымдарының тиіс туралы айту, өз табыстары мен мүлкі, сондай-ақ табыстары мен мүлкі туралы өздерінің ерлі-зайыптылардың кәметке толмаған балалар. Егер азамат несие алған болса, онда бұл фактілер туралы да айта кету керек.

Бюрократтар арасындағы мұндай мәселе тіпті ежелгі Египет және Месопотамия көздерінде де айтылады. Ресейде адал емес шенеуніктерге қарсы күресті Иван III бастады, бірақ оны көріп отырғандай, оның ісін аяқтамады. Және бұл Иван Грозный сыбайлас жемқорларды қазнил ойланбастан, ал I Петр мен II Екатерина халықтан оны өндіріп алу ниетін өтеу үшін оларға жоғары шағым енгізуге тырысты. Парақорлықпен және бюрократтармен күресудің ұрандарымен басталған кеңес дәуірі ақырында оларды одан да көп тудырды.

2017 жылы жарияланған сыбайлас жемқорлықты қабылдаудың соңғы рейтингісіне сәйкес, сыбайлас жемқорлықтан аз зардап шегетін елдердің тізімін Дания басқарады және алғашқы ондық осылай көрінеді: Дания. Жаңа Зеландия. Финляндия. Швеция. Норвегия. Швейцария. Сингапур. Нидерланды. Люксембург. Канада.

Ресейде сыбайлас жемқорлық мәселесін шешу мақсатында РФ

Президенті жанындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі кеңес, сондай-ақ прокуратура жанындағы арнайы бөлім құрылды.

Сотталған паракорлардың саны да біртіндеп өсуде: 2012 жылы 1435 - тен 2015 жылы 1702-ге дейін.

Негізгі әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.

2. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.

3. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.

4. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.

№ 15 тақырып: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы халықаралық ұйымдарының рөлі»

түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, мемлекет, іс-қимыл, шаралар, тәжірибе.

семинарды өткізу мақсаты: студенттерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы халықаралық ұйымдарының рөлі туралы түсінік беру.

Жоспары:

1. БҰҰ-ның Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестегі рөлі.
Transparency International халықаралық ұйымының қызметі

Сыбайлас жемқорлықпен күресетін халықаралық ұйымдар:

- Біріккен Ұлттар Ұйымы
- Интерпол

Қаралып отырған саладағы алғашқы халықаралық құжаттардың бірі 1975 жылы 15 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеямен қабылдаған резолюциясы.

9 желтоқсан - сыбайлас жемқорлыққа қарсы халықаралық күні.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы халықаралық Академиясы (Вена қаласы).

Transparency International-бүкіл әлем бойынша сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес және сыбайлас жемқорлық деңгейін зерттеу жөніндегі үкіметтік емес халықаралық ұйым. Transparency International халықаралық қозғалысы 1993 жылы Берлинде құрылды (114 мемлекет).

Қазақстанда Transparency International ұлттық бөлімшесі 1999 жылдың 16 қыркүйегінде құрылды және "Транспаренси Қазақстан" қоғамдық қоры ретінде тіркелді. Бірінші атқарушы Сергей Злотников директор болып тағайындалды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл үшін Транспаренси Қазақстан келесі жұмыстарды жүргізеді:

- сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің тәжірибесі мен теориясын және оған Қазақстандағы және басқа елдердегі азаматтық қоғам құрылымдарының қатысуын зерделеу;
- зерттеу жұмысы;
- құқықтық білімді тарату, дәрістер, семинарлар, конференциялар өткізу; сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің халықаралық тәжірибесін зерделеу.

Негізгі әдебиеттер:

1. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.
2. Жазыбаев Д.М., Дулатов Ы.Д. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу әдістемесі. Алматы, 2020. – 23 б.
3. Самалдықов М.К. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет етудің құқықтық негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 400 б.
4. Турдалиев Ә.О. Сыбайлас жемқорлықпен күрес стратегиясы. Алматы: Эпиграф, 2021. – 372 б.